

Валерій Савчук
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

ОБҐРУНТУВАННЯ РОБОЧОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОЗНАК АНГЛОМОВНОГО ПРЕЗИДЕНТСЬКОГО ЗВЕРНЕННЯ

У статті на основі методологічного принципу побудови системної класифікації обґрунтовуються лінгвістичні ознаки реалізації стратегічно-тактичної складової англомовного президентського звернення для валідності наукового опису інваріантних та варіантних особливостей інтонаційного оформлення президентського дискурсу. Встановлено, що оптимальним комплексом характеристик, який дозволяє експериментально визначати закономірності функціонування і характер взаємодії просодичних засобів у процесі актуалізації комунікативних тактик і ходів, що втілюють властиву американським президентським зверненням стратегію, слід вважати ситуативно-тематичну домінанту, тактичне призначення фрагменту промови, зміст втілюваного комунікативного ходу, тип аргументації, а також рівень емоційно-прагматичного потенціалу. Здійснена систематизація дозволяє оптимізувати процедуру формування корпусу експериментального матеріалу, проведення аудитивного й акустичного аналізів, а також обробку й оформлення результатів експерименту.

Ключові слова: систематизація провідних ознак, президентське звернення, політичний дискурс, методологія класифікації.

В статье на основе методологического принципа построения системной классификации обосновываются лингвистические признаки реализации стратегически-тактической составляющей президентского обращения для валидности научного описания инвариантных и вариантных особенностей интонационного оформления президентского дискурса. Было установлено, что к оптимальному комплексу характеристик, позволяющим экспериментально определить закономерности функционирования и характер взаимодействия просодических средств актуализирующих коммуникативные тактики и ходы которые свойственны стратегии американских президентских обращений, следует отнести ситуативно-тематическую доминанту, тактическое предназначение фрагмента речи, характер коммуникативного хода, тип аргументации, а также уровень эмоционально-прагматического потенциала. Проведенная систематизация позволяет оптимизировать процедуру формирования корпуса экспериментального материала, проведения аудитивного и акустического анализа, а также обработать и оформить результаты эксперимента.

Ключевые слова: систематизация ведущих признаков, президентское обращение, политический дискурс, методология классификации.

On a basis of methodological principles of systematic organisation, the study presents the classification of linguistic features of strategic and tactical constituents realization in English presidential addresses to obtain valid data as to invariant and variant peculiarities of the presidential discourse's intonation parameters. The research shows that an optimal set of features, which allows determining experimentally the key prosodic characteristics of communicative tactics and moves actualizing the strategy in American presidential addresses, includes a dominant situation, a type of communicative tactic and move the message conveys, a type of argumentation and a level of emotional-and-pragmatic potential. This classification enables us to form experimental materials in the most optimal way as well as to do auditory and acoustic analyses, and to process the results of the experiment.

Key words: *systematization of the main features, presidential address, political discourse, classification methodology.*

Попри значний доробок вітчизняних і зарубіжних науковців присвяченому ролі фонетичних засобів в усній актуалізації дискурсу, завдяки якому на теперішній час сформовано достатньо глибокі уявлення про ключову роль цих засобів у створенні експресивності мовлення, втіленні емоційно-прагматичного потенціалу, здійсненні впливу і такого іншого, конкретне з'ясування особливостей інтеграції комплексу просодичних підсистем до процесу актуалізації висловлень, що реалізують стратегічно-тактичні завдання англомовних президентських звернень, на основі їхніх інваріантних інтонаційних моделей, наразі залишається невирішеним.

Постановка проблеми. Чутливість компонентів просодичної системи мови до різноманітних, часом найдрібніших позалінгвальних чинників відзначається даними чисельних досліджень [див., напр., 9, с. 32; 1, с. 16]. Тому одним із пріоритетних методологічних завдань будь-якої експериментально-фонетичної розвідки на етапі визначення теоретичних передумов є систематизація раціональної кількості істотних ознак здатних забезпечити максимальну адекватність отриманих уявлень, на фоні виконання мінімального обсягу експериментальних дій, про специфіку функціонування просодичних засобів у процесі актуалізації висловлень інтегрованих у президентське звернення в якості ключових ділянок реалізації стратегічно-тактичних завдань промовця.

З огляду на це, **метою** статті є обґрунтування лінгвістичних ознак втілення стратегічно-тактичної складової англомовного президентського звернення для валідності наукового опису інваріантних та варіантних особливостей інтонаційного оформлення досліджуваних зразків президентського дискурсу. Викладені таким чином програма і методика аналізу дозволять оптимізувати логіку проведення експерименту й опис його результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз ряду джерел [11, с. 5–6; 3, с. 53; 9, с. 42–45; 16, с. 70–75] щодо сукупності факторів, які складають комунікативно-прагматичні категорії усного

мовлення [16, с. 70], здатних впливати на просодичне оформлення різного роду висловлень засвідчив можливість їхньої систематизації у межах таких укрупнених груп: 1) *індивідуальні характеристики комунікантів*: ментально-когнітивні (рівень освіти, обсяг знань), фізіологічні (вік, гендерна приналежність), психологічні (темперамент, психотип), соціокультурні (соціальний статус, рівень культури), кількість учасників (дуальна, групова, масова), тип взаємин (знайомі, малознайомі, незнайомі), статусно-рольові характеристики комунікантів (симетричні, асиметричні); 2) *просторово-часові та загальні умови комунікації*: форма взаємодії (безпосередня симультанна, віддалена симультанна, дистантна), сфера вживання (економічна, політична, релігійна, рекламна тощо), ступінь офіційності (офіційне, неофіційне); 3) *інформаційно-змістові характеристики повідомлюваного*: прагматичні (цілі, наміри), рівень фіксованості теми (фіксована, нефіксована), інформаційні (тема, проблема, рівень істинності), форма усного мовлення (підготовлене, спонтанне, фіктивне), емоційне навантаження (емоційно забарвлене, нейтральне), функціонально-прагматична спрямованість (досягнення згоди, спонукання до дії, отримання інформації тощо).

Виклад основного матеріалу. Цілком очевидно, що наведений перелік факторів не претендує на повну систематизацію усього розмаїття чинників, проте дає чітке розуміння орієнтовного розподілу критеріїв, які модифікують просодичне оформлення президентського звернення. Звідси, доцільним є визначення робочої класифікації ознак здатної виконувати роль підґрунтя для бази експериментального матеріалу в обсязі чітко обмеженому метою дослідження. Для цього достатньо здійснити коректне співвіднесення розглядуваних факторів як чинників просодичної організації висловлень інтегрованих у президентське звернення у якості ключових ділянок реалізації стратегічно-тактичних завдань промовця з ознаками їхнього вияву.

Формуючи таким чином робочу класифікацію ми виходили з відомого [10, с. 178–198] методологічного принципу побудови системної класифікації. Її структура відображає ієрархічну підпорядкованість елементів різних рівнів, що забезпечують досягнення прагматичних намірів мовця, власне висловлень найбільш вагомих для втілення властивої англійським президентським зверненням стратегії. Сукупності таких елементів складають окремий рівень, у межах якого вони виконують роль диференціюючих критеріїв ідентифікації індивідуальних ознак певних висловлень, що втілюють досліджувану стратегію. Сформований таким чином рівень слугує загальною ознакою чи характеристикою для систематизації висловлень інтегрованих у президентське звернення у якості ключових ділянок реалізації властивої президентським зверненням стратегії у процесі вивчення закономірностей їх просодичної актуалізації. Аналіз відомих джерел показав, що для започаткованої систематизації необхідною і достатньою є така сукупність характеристик: ситуативно-тематична домінанта, тактичне призначення, зміст втілюваного комунікативного ходу, тип аргументації, емоційно-прагматичний потенціал. Розглянемо докладніше логіку

обґрунтування робочої класифікації конкретних диференціюючих ознак, що входять до складу узагальнених характеристик, вербально-графічну інтерпретацію якої наведено на рис. 1.

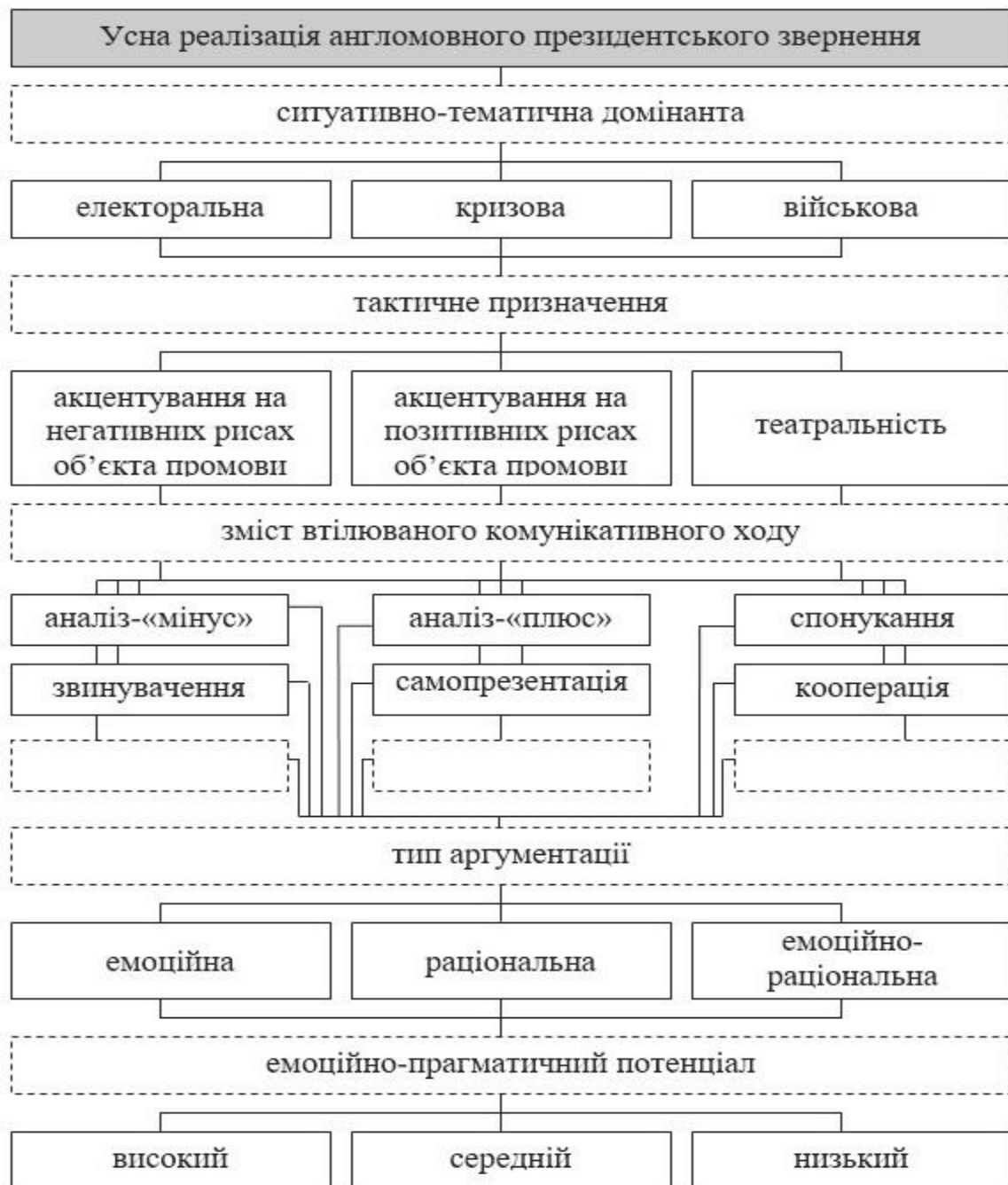

Рис. 1. Класифікація провідних ознак актуалізації стратегічно-тактичної складової президентського звернення

Цілком очевидно, що виголошення промови відбувається у контексті певної реальної ситуації спілкування, яка постає засобом відбору слів і їхнього сполучування у висловленні, власне як і характеру взаємодії одиниць фонетичного, лексичного і граматичного ярусів мови [7, с. 197; 22, с. 4]. Про пряму залежність компонентів інтонаційної системи (темп, гучність, тривалість пауз, синтагматичне членуванням і т. ін.) від ситуації виступу

(урочиста подія vs. виступ у парламенті) свідчать зокрема результати дослідження дискурсу німецькомовних політиків [20].

Ситуативна складова президентських виступів, під якою прийнято розуміти частину віддзеркаленої в мові дійсності, створюваної у результаті координації матеріальних об'єктів і їх станів, що представляють собою стан справ чи подій, які відображаються у змісті висловлювання і не перебуває у безпосередній єдності з мовленнєвою поведінкою комунікантів [6, с. 359], відображається на виборі теми, релевантної колу актуальних для країни проблем. Вагомість категорії теми промови як і її щільний зв'язок з зовнішньою комунікативною ситуацією можна спостерігати на відомому [15, с. 35–36] прикладі написання промов 42-му президенту У.Дж. Клінтону, які проходили тривалий етап підготовки: план-пропозиція президента (*формування актуальної теми – курсив наш, В. С.*) → залучення федеральних агентств для вилову ініціатив (*пошук актуальної теми*) → проведення соціологічного опитування щодо актуальності ідей (*перевірка релевантності теми соціальним запитам*) → погодження / непогодження президентом (*оцінка доцільності висвітлення обраної теми*) → підбір типу подій, що якнайкраще відображають пропозицію (*пошук оптимальної ситуації висвітлення теми*) → створення рекламних роликів (*підготовка сприйняття теми реципієнтом*) → виступ президента (*інтеграція ситуації та тематики виступу*). Таким чином, рефлексія ситуативного і тематичного факторів на вербально-семантичній і тезаурусній рівні організації президентського дискурсу вказує на доцільність розгляду ситуативно-тематичної домінанти у якості найвищого ієрархічного рівня аналізу досліджуваних президентських звернень.

Щодо конкретного переліку тематичних різновидів, то їх прийнято поділяти на соціально-економічні (економіка, наука, соціальна сфера, охорона здоров'я, соціальне страхування, освіта, навколишнє середовище, інфляція, безробіття тощо), безпека населення, міжнародні конфлікти, тероризм, політика, об'єднані теми [5, с. 41; 23, с. 36]. Зрозуміло, що вичерпний опис усіх без винятку тематичних різновидів промов навряд чи є доцільним з огляду на постульовану в фонетичній літературі думку про обмеженість загальної кількості просодичних моделей у реальному мовленні, попри існуючу здатність кожного окремого параметра інтонаційної системи мови варіювати [18, с. 52]. Це призводить до появи стандартних моделей оформлення певних ситуацій де і втілюється конкретний тематичний варіант промови. Тому апелюючи до твердження [8, с. 56] про доцільність розподілу усієї сукупності тематичних варіантів промов незалежно від локально-часового параметру у межах двох укрупнених груп: константні, тобто найбільш резонансні типи актуальної для суспільства тематики (де провідне місце посідають проблеми економіки, соціального забезпечення, політики, міжнародних конфліктів і тероризму [5, с. 41; 23, с. 36]) і змінні, характер яких має тенденцію до темпоральної зацікавленості з боку громадськості, цілком логічно розташувати на першому ієрархічному рівні домінантні

ситуативно-тематичні варіанти, а саме класифікувати на такі, що зумовлені електоральною, кризовою та військовою подіями.

Оскільки найбільш варіативною, а звідси найконкретнішою ознакою, яка впливає на характер взаємодії просодичних засобів під час актуалізації висловлень інтегрованих у президентське звернення в якості ключових ділянок реалізації стратегічно-тактичних завдань промовця, є конкретна функціонально-прагматична спрямованість [17, с. 20], до другого рівня класифікації було введено диференціацію висловлень / фрагментів промови за тактичним призначенням (прагматичною функцією яких є оцінна та апелятивно-спонукальна), що більшою мірою відповідає меті нашого дослідження. Згідно цього, виділяємо тактику акцентування на негативних рисах об'єкта промови, тактику акцентування на позитивних рисах об'єкта промови та тактику театральності. Їхня подальша диференціація на наступному рівні класифікації здійснювалася згідно критерію змісту втілюваного комунікативного ходу тактичної лінії розгортання дискурсивного простору промови, як-от аналіз-«мінус», звинувачення, аналіз-«плюс», самопрезентація, спонукання тощо.

Для вибору наступного за ступенем загальності критерію диференціації було розглянуто шляхи (прийоми) аргументації, оскільки інтегративна комплексна природа механізмів переконування, як іманентна властивість будь-якого політичного виступу, здійснюється в єдності раціональних й афективно-чуттєвих засад [19, с. 28]. Власне, шляхи аргументації виявляють троїсту природу (відомі у риторичній категорії пафосу, логосу й етосу) у якій можна виокремити раціональну складову, тобто аргументацію побудовану на фактах, статистичних даних і такому іншому; й емоційну, зосереджену на емоціях і почуттях слухача та апеляцію до соціальних, національно-культурних й інших аспектів, які покликані активізувати етичний бік суспільної свідомості [2, с. 128]. При цьому високий рівень ефективності впливу на слухача пов'язують передовсім із засобами спрямованими на збудження емоцій, оскільки вони ближчі до сприйняття світу людиною [4, с. 53–54; 21, с. 87]. Водночас, раціональна складова є невід'ємною від емоційної, що зумовлено специфікою мисленнєвої діяльності людини, де емоційність вважається частиною процесу мислення, необхідною для контролю і регулювання процесів переробки інформації [13]. Поруч із цим, дослідниками вказується на суттєву умову творення ефективного виступу, що вбачається в наявності оптимального співвідношення логіко-аналітичних й емоційно-естетичних засобів. Подібний симбіоз раціонального й емоційного під час виголошення промови забезпечує активацію і сфери логічного мислення, і каналу чуттєвого осмислення адресатом повідомлюваної інформації [14, с. 190–192]. Така закономірність свідчить про єдність раціонально-логічних й емоційно-риторичних елементів, які утворюють єдине ціле у структурі мовлення [12, с. 22].

Тому, за критерієм ступеня значущості раціональних, або емоційних прийомів переконування у процесі аргументації, шкалу значущості було поділено на такі три якісні рівні: домінування емоційного, превалювання

раціонального, та паритетної взаємодії емоційного і раціонального. Тут варто пояснити наше свідоме абстрагування від введення категорії етосу. Зумовлено це тим, що звернення до авторитету, як один із способів переконування, у кінцевому рахунку також спирається або на раціональну, або емоційну складову чи їхній симбіоз.

Істотним в систематизація ознак англомовного президентського звернення є також рівень емоційно-прагматичного потенціалу. Тому, виходячи зі сформульованого А.А. Калитою принципу збереження прагматичного потенціалу висловлення [9, с. 8–9, 46–50], вважаємо доцільним класифікувати ступінь інтенсивності його вираження на високий, середній та низький.

Висновки. Отже, обґрунтовану таким чином класифікацію диференційних ознак варто використовувати як узагальнену методологічну модель розробки програми і методики експериментального вивчення особливостей взаємодії просодичних засобів реалізації стратегічно-тактичної складової англомовного президентського звернення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев О.М. Провідні ознаки точки зору в англомовному політичному дискурсі / О.М. Алексеев // *Функциональная лингвистика*. – 2011. – № 1. – Т. 1. – С. 15–18.
2. Атьман О.В. Риторические особенности президентского дискурса США / О.В. Атьман // *Научный журнал Lingua-mobilis*. – Челябинск, 2009. – № 2 (16). – С. 127–135.
3. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики : підручник / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 343 с.
4. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации : Лингвистика. Теория коммуникации / Алла Дмитриевна Белова. – К. : Киевский нац. ун-т им. Тараса Шевченка, 2003. – 304 с.
5. Гайкова О.В. Предвыборный дискурс как жанр политической коммуникации: (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ольга Вячеславовна Гайкова. – Волгоград, 2003. – 211 с.
6. Гак В.Г. Высказывание и ситуация / В.Г. Гак // *Проблемы структурной лингвистики*. – М., 1973. – С. 350–372.
7. Жинкин Н.И. Язык. Речь. Творчество / Николай Иванович Жинкин. – М. : Лабиринт, 1998. – 368 с.
8. Иванова Т.В. Содержательный потенциал актуальных концептов в современном американском политическом дискурсе : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Татьяна Васильевна Иванова. – Барнаул, 2007. – 157 с.
9. Калита А.А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : [монографія] / Алла Андріївна Калита. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 320 с.

10. Клименюк О.В. Технологія наукового дослідження : Авторський підручник / Олександр Валеріанович Клименюк. – К. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф»», 2006. – 308 с.
11. Корнійко І.В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І.В. Корнійко. – К., 2000. – 18 с.
12. Кохтев Н.Н. Ораторская речь : стиль и композиция / Николай Николаевич Кохтев. – М. : Изд-во МГУ, 1992. – 174 с.
13. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
14. Ножин Е.А. Мастерство устного выступления / Евгений Александрович Ножин. – М. : Политиздат, 1978. – 254 с.
15. Петлюченко Н.В. Харизматика : мовна особистість і дискурс : [монографія] / Наталія Володимирівна Петлюченко. – Одеса : Астропринт, 2009. – 464 с.
16. Стеріополо О.І. Мова, мовлення, комунікація / О.І. Стеріополо // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Мова, освіта, культура : наукові парадигми і сучасний світ. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія». – К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. – Вип. 17. – С. 68–77.
17. Тараненко Л.І. Просодична зв'язність англійської прозової байки : [монографія] / Лариса Іванівна Тараненко. – К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2008. – 204 с.
18. Федорів Я. Лінгвістичні моделі дискурсу публічних виступів : нариси із сучасних культурно-мовленнєвих практик / Ярослава Федорів. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2010. – 188 с.
19. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса : проблемы речевого воздействия : [учеб. пособие] / Валерия Евгеньевна Чернявская. – М. : Флинта, 2006. – 136 с.
20. Шангереева З.Х. Интонация как средство стилистической характеристики текста в современном немецком языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / З.Х. Шангереева. – М., 1975. – 18 с.
21. Bonne J.R. The Care and Feeding of Executive Speaker / J.R. Bonne // Vital Speeches of the Day. – 1982. – № 7. – P. 85–88.
22. Brazil D. Pronunciation for advanced learners of English : Teacher's book / David Brazil. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 117 p.
23. Hart R.P. The Sound of Leadership : Presidential Communication in the Modern Age / Roderick P. Hart. – Chicago : The University of Chicago Press, 1987. – 317 p.

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
Скляренко О. Б.
Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2017 року*